

ВИДАВНИЦТВО «КАМЕНЯР» ЛЬВІВ — 1969

ГЕРОЇЧНИЙ ТЕНОР

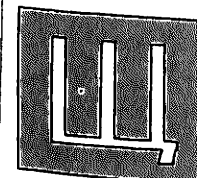
НАРИС

МОДЕСТ МЕНЦИНСЬКИЙ

ІВАНА ДЕРКАЧА

ІМ'Я МОДЕСТА МЕНЦИНСЬКОГО —
ОДНОГО З НАЙБІЛЬШИХ СПІВАКІВ СВІТУ —
СТОЇТЬ ПОРЯД З ІМЕНАМИ
ТАКИХ ДІЯЧІВ ОПЕРНОГО МИСТЕЦТВА,
ЯК БАТТІСТІНІ, МИШУГА, КАРУЗО, ТІТТА РУФФО, ШАЛЯПІН.
СВОЇМ ГОЛОСОМ І ГРОЮ ВІН ЗАХОПЛЮВАВ СЛУХАЧІВ
У ЧИСЛЕННИХ КЛАСИЧНИХ ОПЕРАХ
І ПЕРШ ЗА ВСЕ В МУЗИЧНИХ ДРАМАХ РІХАРДА ВАГНЕРА.
БУВ ТАКОЖ НЕПЕРЕВЕРШЕНИМ ВИКОНАВЦЕМ
ТВОРІВ М. ЛИСЕНКА ТА УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ,
ЯКІ ПРОПАГУВАВ СЕРЕД НАРОДІВ ЄВРОПИ.

Е ЛУНАВ СПІВ ОЛЕКСАНДРА МИШУГИ В СТОЛИЦЯХ ЄВРОПИ, ЯК НА ОБРІІ СВІТОВОГО МИСТЕЦТВА ЗІЙШЛИ НОВІ УКРАЇНСЬКІ ОПЕРНІ ЗІРКИ — СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА, МОДЕСТ МЕНЦИНСЬКИЙ, ОЛЕКСАНДР НОСАЛЕВИЧ, ОРЕСТ РУСНАК, ІВАН АЛЧЕВСЬКИЙ. ВСЯ ЇХНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ — ЦЕ ВІЯВ МУЗИКАЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ЙОГО ВЕЛИКОЇ КРАСИ І СВІТЛИХ ІДЕАЛІВ.

Менцинський Модест Омелянович народився 29 квітня 1875 року в селі Новосіллях (Новосілках), недалеко від містечка Гусакова Перемишльського повіту¹. Батько його — сільський священик — був освіченою людиною. Він один з перших в Галичині пропагував твори Тараса Шевченка, поширював освіту серед селян. Походив з старовинного лемківського роду з села Мацина (Менцина) в Бескидах. Менцинські гордились своїм походженням і не раз підкреслювали, що нічого спільного не мають з графами Менцинськими з-під Станіслава².

Модест виростав у селі Хідновичах недалеко від Новосілок, куди в 1888 році переїхали його батьки³. З раннього дитинства захоплювався народними піснями, обрядами. Від батьків одержав основи нотної грамоти. Навчаючись у гімназії (до шостого класу — в Дрогобичі, пізніше — в Самборі), спершу брав участь в шкільному хорі, потім навіть диригував ним. За час навчання старанно переписував собі в зошити різні твори українських композиторів, пісні і романси західноєвропейських та російських авторів. На одній збірці нот з датою 25.VI 1893 року стоїть напис: «М. Менцинський, учень 6 класу гімназії в Дрогобичі»⁴. А на другій сторінці мотто:

А хто грає, того знають
І дякують люди:

Він їм тугу розганяє,
Хоть сам світом нудить⁵.

І тут же: Musik allein hat nie am Herz betrogen,
Und viele Tausend Herzen hoch erfreut*.

Природа наділила Модеста гарним голосом, музикальністю. Проте батьки, мабуть, не думали бачити свого сина професіональним співаком. Адже в родині четверо дітей! Платити за навчання у вищих школах не було звідки. Вирішили послати Модеста в духовну семінарію у Львові, де утримання і навчання було безплатне. Стане священником десь на Прикарпатті і служитиме людям, як Маркіян Шашкевич...

Восени 1896 року Менцинський уже студент теології. Тут, у студентському хорі, він захоплював товаришів своїм голосом — чистим, приємного тембру тенором. Великий хор теологів мав добрих співаків, бо ж на богословський факультет безголосих взагалі не приймали. Сучасники розповідають, що там були юнаки ще з кращими, ніж у Менцинського, голосами. Та вони не ставили собі за мету бути співаками-професіоналами. А Модест вже виношував мрію зайнятися музикою. Йому доручали в хорі і сольні номери. Він співав сильним різким тенором, що являв собою золоту руду, яка вимагала лише випалення, щоб заясніти всією красою.

Модест користувався симпатією товаришів. Любили його за розум, веселу вдачу, товариськість, ввічливість. Про це у своїх спогадах згадує його однокурсник Леонтій Куницький. Він пише: «Менцинський був вище середнього зросту, блондин, гарний з лиця, мав атлетичні груди. Був чемним у поведінці з товаришами, дався всім любити, так що ми звали його не інакше, як Модзьо. У нього голос був як дзвін, скажу — як срібний дзвін. Чистим металом він дзвенів у співі. Одні казали: високим баритоном з теноровим забарвленням, другі твердили, що в нього чи не тенор з баритоновим забарвленням... Менцинський мав абсолютний слух... як поставив тон, то такий чистий, як тон прегарної, добре настроєної скрипки в руках артиста-віртуоза»⁶.

* Лиш одна музика ніколи не обманула серця,
Вона дала радість багатьом тисячам сердець.

Далі Л. Куницький згадує таке. Модестові йшов двадцять перший рік. Лекції музики на теології вів професор Ізидор Дольницький. Незважаючи на свої сімдесят років, він легко брав контра ц. Якось Модестові треба було складати в нього іспит. А молодь — як молодь: завжди готова до витівок. Товариші намовили Модеста вдати, ніби він не має слуху, хай, мовляв, «дзядзьо» зарахує його до «фітів» — безголосих, як риби.

Менцинський погодився.

Професор подав тон. Модест навмисне сфальшивив, але не міг приховати свого гарного дзвінкого голосу. Дольницький запідозрив, що з ним жартують, і запропонував йому заспівати якусь пісню — яку знає. Менцинський заспівав знову неправильно. Професор зупинив його, жартівливо сказав: «А так є! Він (Дольницький говорив до студентів «він», щоб не «викати» і не «тикати») на фіта не здав і має цвайту*». Він має добрий голос і слух». Пізніше Модестові відхотілося жартувати з своїм педагогом.

Студенти теології давали концерти і для світської публіки. Отже, Менцинського як співака знало багато людей у місті. На нього звернули увагу професори Львівської консерваторії. Скоро вони запропонували йому зустрітися з ними. Модест не забарився відвідати їх. Перевіривши його голос, вони прийшли до висновку, що він буде добрим драматичним тенором, якщо серйозно займеться музичною освітою. Модестові це відкриття засіло глибоко в серці. Але він сумнівався, чи зможе стати справжнім митцем. Все ж вирішив спробувати свої сили. Будучи на першому курсі теології, взявся студіювати музику і спів у консерваторії, на що йому дав дозвіл ректор семінарії Лев Туркевич. Він бачив у юнакові чудового майбутнього богослова, голос якого може стати окрасою навіть собору.

Дослідник творчості Менцинського музикознавець Роберт Адамі пише: «Важко мусило бути молодому кандидатові духовного сану в богословських стінах з його пристрасстю до музики і співу, бо студенти у Львові мусили мешкати за грубими мурами, а суворі правила забороняли відвідувати концерти і театри. Все ж Менцинський знайшов спосіб, щоб задовольнити свою артистичну пристрассть, бо навіть

* Погану оцінку.

систематично вчився співу у професора консерваторії Валеріана Ви-соцького. Так ходив наш питомець протягом трьох років заборонени-ми стежками, служачи водночас двом панам: богові і своєму мисте-цтву»⁷.

У 1899 році, по закінченні третього курсу теології, Менцинський кинув богослов'є. Це його категоричне рішення прискорила, як розпо-відають деякі сучасники, любовна історія. Він закохався у Йоанну Копистянську, надзвичайно милу дівчину з містечка Криниці на Лем-ківщині⁸, з якою познайомився, коли ще вчився на першому курсі семінарії. Була вона сиротою — батько помер, а мати залишилася з шістьма малими дітьми без жодних засобів до життя. Модест під час канікул приїжджав до неї, дарував букети квітів. Нарешті навіть освід-чився. Але Янка (так її ще звали) кохала іншого хлопця — учня гімна-зії Костянтина Сиротинського. Менцинський глибоко переживав свою невдачу. Тоді він вирішив виїхати за кордон і там учитися співу, щоб стати професіональним артистом. Модестові батьки дуже зажурилися, коли почули таку новину. Вони знали, як важко було жити україн-ським галицьким акторам, зокрема тим, що працювали в театрі «Руська бесіда». Життя цих людей — ентузіастів рідного мистецтва, які, крім великої любові і пошани народу, нічого не мали, було справді гірким. Вони часто були голодні, завжди бездомні. Жодної підтримки від дер-жави. Австрійські барони і польська шляхта в Галичині, як і царат на Східній Україні, гальмували розвиток української культури, не давали змоги розвиватися народним талантам. «Яке майбутнє мого сина? — журилася мати. — Артист-комедіант?» Не таким вона мріяла бачити свого улюбленця. Але Модест тоді вже знав, що театр — це така трибу-на, з якої багато доброго можна сказати людям. Молодечий запал, велика любов до музики, сильна воля, працелюбність — ось ті чинники, що рухали його прагненнями, потягом до високої мети. Постало пита-ня, де можна здобути науку? Одні радили відправлятися до Італії, інші — до Німеччини. Оскільки Модест мав сильний, драматичної ок-раски голос, то спеціалісти передбачали, що з нього вийде добрий вико-навець героїчних партій, зокрема в операх Ріхарда Вагнера, які в той час все більше виходили на світові сцени. І Менцинський вибрав Ні-меччину, Франкфуртську консерваторію, клас відомого професора Юліуса Штокгаузена. 20 років пізніше композитор С. Людкевич

Модест Менцинський з батьками, сестрами і шваграми. 1890-ті рр.

писав, що цей його крок вирішив напрям діяльності артиста і обрана ним школа найбільш відповідала його мистецькій індивідуальності⁹.

Восени 1899 року батьки і друзі проводжали Модеста в далеку до-рогу. Не прощався з рідним краєм, зеленими Карпатами, бо знав, що вернеться до них, бо відчував, що ніщо в світі не може замінити йому їх. Втішав добру матір, що плакала над його «пропащою» долею.

Поїхав. Повіз у душі образи дорогих людей, тугу за батьківщиною, за втраченою дівчиною. Але їхав з впертою думкою: здобути або дома не бути.

У Франкфурті професор Штокгаузен розмовляв з слов'янським хлопцем, який досконало володів німецькою мовою. Досвідчений спі-вак і педагог побачив у Менцинському здібного учня і радо взявся вчити його.

Не минуло багато часу, як Менцинський відчув тягар самотійного життя у всій непривабливості: не вистачало коштів на необхідні витрати. Батько міг посилати йому не більше 30 крон на місяць¹⁰. Центральне відділення товариства «Просвіти» у Львові хоч і призначило йому стипендію імені Т. Шевченка на 1899—1900 навчальний рік¹¹, все ж цієї допомоги було мало для того, щоб не відчувати матеріальної скрути. Галицький крайовий відділ культури, який знаходився тоді в руках польських панів, нічим не хотів допомогти майбутньому співакові. А треба було платити за навчання, харчі, помешкання, придбати одяг. Через матеріальні нестатки мусив вести вкрай убоге життя, а часто густо огортав його сумнів, чи зможе досягнути своєї мети¹². Великою розрадою в його студентському житті були успіхи у навчанні. Став одним з найкращих студентів консерваторії. Почав виступати в концертах свого учбового закладу, в оперній студії; його вже почали запрошувати на гастролі в різні міста Німеччини.

На канікули Модест приїжджає до Галичини, дає концерти в Перемишлі, Львові, Станіславі, Стрию, Тернополі, Самборі та інших містах. Про його перемишльський концерт читаємо в «Ділі»: «Доводилось нам давніше на деяких концертах слухати п. Менцинського і милуватися звучністю та широтою його голосу. Але тепер, після однорічної школи, можемо сміло сказати, що п. Менцинський — се будуча оперна слава. Його сильний голос уже вироблений, з природи дуже звучний та мелодійний, з перевагою ліричного елемента, надзвичайно широкого діапазону. Звичайно, п. Менцинський не всюди відчуває себе певним, особливо в нижчих тонах. Але він має великі дані: незвичайний голос поряд з чудовою декламацією та знаменитою інтерпретацією. Чоловік дуже поетичний, інтелігентний, уміє влити в голосові звуки усі думки поета, все чуття композитора. П. Модест певно перший інтерпретатор Лисенка, як се виявилось у виконанні першорядних його композицій «За думою дума» Шевченка та «Розвійтеся з вітром» Франка. А вже народні пісні в обробці Лисенка мають тут поряд з п. С. Крушельницькою найкращого виконавця. Про це свідчать відспівані ним на концерті три різноманітні пісні. Широта діапазону, гарна колоратура, особливо у високих тонах, якнайкраще виявилася під час виконання партії з опери «Дон Жуан». Мелодійну романсу «Flutterreicher Ebgo» мусив п. Менцинський повторити. Романс Кіркова з опери «Гоплана»¹³ теж

Модест Менцинський (у третьому ряду четвертий зліва) серед педагогів та абітурієнтів Самбірської гімназії. 1896 р.

не поступався перед попередніми номерами. Взагалі вітаємо п. Менцинського як майбутню славу руського артистичного світу»¹⁴.

Критики тоді відзначали, що співак «уміє надати голосові повноти і мужеської сили або чарувати слухача ніжним піаніссімо та декламацією»¹⁵.

Знаменитий і той факт, що Менцинського, як і Соломію Крушельницьку, вже в той час називають найкращим інтерпретатором творів Миколи Лисенка. Співак вважав це високою для себе похвалою.

Концертмейстрами на виступах Модеста в 1900 році в Галичині були видатні піаністки Ольга Ціпановська з Перемишля, Софія Рудницька та Дарія Шухевичівна зі Львова. Менцинський писав у пресі: «Сим маю честь зложити прилюдно подяку хвальним товариствам «Бояна» в Перемишлі, Стрию і Тернополі за ласкаву участь у моїх концертах. Не менше почуваюсь до милого обов'язку подякувати сердечно вп. пп. Ользі Ціпановській, Софії Рудницькій і Дарії Шухевичівні за артистичну гру на фортепіані, як також і всім тим, хто радою і заходами причинився до світлої удачі концерту. Прийміть, вп. панство,

щироруське спасибі! З глибоким поважанням — Модест Менцинський»¹⁶.

Окрилений зустріччю з рідними людьми, Менцинський у жовтні 1900 року поїхав до Франкфурта. Знову наполеглива праця над майстерністю голосу та акторської гри. Знову виступи в консерваторській студії. В лютому 1901 року Модестові випала честь брати участь у концерті Бетховена в Штрасбурзі, де він здобув загальне схвалення як німецької, так і французької преси. Потім у Франкфурті співає в ораторії «Реквієм» Верді та в квінтеті з «Майстерзінгерів» Вагнера. Преса наголошує на його великому звучному голосі і добрій школі¹⁷.

За мистецьким зростанням Менцинського уважно сліdkували керівники одної з найбільших у Німеччині франкфуртської опери. І ось вони запропонували молодому артистові виступати в головній ролі (Ліонеля) в опері Ф. Флотова «Марта». 18 вересня 1901 року відбувся його дебют¹⁸. Театр був вщерть заповнений. За кулісами стояв професор і заспокоював свого учня перед виходом на сцену. Педагог добре бачив, що Модест хвилюється. Але хто з молодих артистів почував себе спокійним перед дебютом?

І справді, спочатку Менцинський вів партію трохи невпевнено. Ще важко було йому поєднувати спів з грою. Але вже в другій дії він заспокоївся, бо помітив, що публіка сприймає його захоплено. А в третій дії, після знаменито виконаної арії «Нехай пробачить вам небо», він цілком заволодів слухачами, які нагородили його бурхливими оплесками.

Музикознавці хвалили тоді в пресі Менцинського за чистий і дзвінкий голос, що «відзначається м'якою шляхетною барвою в середніх тонах і блискучою силою в горішніх»¹⁹. Високо оцінювали його виконавську майстерність, зокрема наголошували на його музичній фразі, дикції, на його трактовці образу. Відзначали також, що хоч голос артиста ще не цілком відшліфований, але при відповідній дальшій праці Менцинський може стати першорядним співаком. Газета «General Anzeiger» відзначала між іншим, що голос Менцинського «м'який, але не розніжений; чистий, до того ж відзначається чоловічою силою; повний, але не тяжкий; п. Менцинський вартий того, щоб виступати у великих оперних театрах»²⁰. Подібні висновки читаємо і в інших газетах. «Für Wahrheit und Recht» писала: «Голос Менцинського вже настільки

Модест Менцинський. 1902 р.

Юліус Штокгаузен

сильний, що його можна порівняти з голосами наших славних артистів. Формування його хоч ще і не закінчене, все ж можна сподіватися, що протягом двох-трьох років ім'я Менцинського здобуде європейську славу. Жваві оплески публіки свідчать, що франкфуртці хочуть мати п. Менцинського постійно у своєму місті»²¹. Наскільки вдалим був дебют Менцинського у Франкфурті, довідуємось також з листа невідомого автора (мабуть, асистента професора Штокгаузена — Геральда) батькові артиста. Лист датований 24 вересня 1901 року. В ньому читаємо:

«Дозвольте мені, високошановний отче, в кількох словах висловити своє задоволення першим виступом Вашого сина Модеста в тутешній опері. Цей дебют переконав мене, що перед п. Менцинським відкривається прекрасна театральна кар'єра. Голос його звучав знаменито, дикція — надзвичайна; в грі багато темпераменту, природного драматичного чуття. Професор Штокгаузен і я були дуже задоволені. Але й публіка своїми бурхливими аплодисментами довела, що молодий співак зацікавив її.

Я радий, що можу повідомити Вас про це і одночасно висловити тверду віру, що п. Менцинський буде поважним артистом...»²²

Незважаючи на успіхи у Франкфурті, Менцинський все ж хотів працювати на «слов'янському ґрунті». Він кілька разів звертався листовно до С. Крушельницької, щоб допомогла йому влаштуватись у варшавській опері, звідки легше було б дістатися до сцен Петербурга, Києва, Одеси, Львова, Праги²³. Але в той час у Варшавському оперному театрі всі місця солістів-тенорів були зайняті, і Менцинський змушений був залишатися в Німеччині. У березні 1902 року він бере участь у концерті в місті Бібріху і стає героєм дня. Газета «Wiesbadener Tagblatt», згадуючи про цей виступ, зазначає, що голос співака у найвищих тонах звучить як дзвіночок, що культура його співу є класичною, а дикція — надзвичайно виразною, вірцевою²⁴.

Дуже тепло відгукнулася преса про виступ Менцинського на концерті студентів консерваторії у Франкфурті, де він був у центрі уваги музичної громадськості. Зокрема часопис «Frankfurter Journal» за 2 червня підкреслював, що Менцинський в арії Флорестана з опери «Фіделіо» Бетховена розкрив усю принаду свого звучного, прекрасного голосу²⁵.

Виступ артиста в Лінбурзі в ораторії «Пори року» Гайдна був надзвичайним. Його сильний, широкого діапазону голос, правильне інтерпретування, задушевність давали підстави твердити, що Менцинський — співак високої культури ж.

Наприкінці лютого 1902 року українські студенти влаштували у Відні святковий концерт на честь Тараса Шевченка. Вечір відбувся в залі Ронахера — одному з найбільших у столиці Австрії. Серед присутніх були чехи, словаки, болгари, німці. Після доповіді про великого українського поета співав численний студентський хор. З сольними номерами виступали Менцинський та скрипаль-віртуоз Дяків. Модест виконав кілька творів Миколи Лисенка на слова Тараса Шевченка. Хто слухав Менцинського ще перед від'їздом у Франкфурт, тепер дивувався з його успіхів. Один з присутніх на концерті українських музикознавців писав про нього уже як про митця з набагато повнішим і рівнішим, ніж колись, голосом, про митця, у якого чудова інтерпретація, який вільно управляє звуком, володіє широкою колоратурою і великою силою чуттів. З таким жалем і болем, з таким піднесенням у другій частині, зазначає критик, ніхто, може, досі не відтворив ще Лисенкових «Гетьманів». А вже пісня «За думою дума» була кульмінаційною точкою як концерту, так і виступу Менцинського. Так віддекламувати-відспівати може лише той, хто всією душею і серцем зрозумів і відчув генія й душу композитора; лише той, хто терпить з цілим народом...²⁷

Минуть роки, і композитор Станіслав Людкевич, підсумовуючи багатолітню концертну діяльність Модеста Менцинського, писатиме: «Мабуть, без перебільшення можна сказати, що Менцинський уперше показав у Галичині, а може, і взагалі на Україні, музику до «Кобзаря» в її найкращому і найвірнішому вигляді і став першим класичним виконавцем у нас стилю М. Лисенка... Ніхто, мабуть, тут досі не може забути того велетенського враження, яке робив Менцинський виконанням пісень «За думою дума», «Гомоніла Україна» або «Гетьмани, гетьмани»... Справді, так виконувати ці пісні не міг би ніякий чужий артист, хоч би і найбільший, а лиш український з крові і кістки. Тут з'єдналися всі гарні голосові й інші прикмети нашого співака, усе його високе мистецтво і культура для відтворення краси поезії музики. А над усім цим панувало та ним керувало ще щось: це щиросердечне українське почуття, якого він набрався замолоду та яке не згасло на чужині,

Модест Менцинський — Лоенгрін
в опері «Лоенгрін» Ріхарда Вагнера. 1909 р.

а ще з більшою силою спалахувало при зустрічі з рідною атмосферою»²⁸.

В липні 1902 року Менцинський приїхав до Галичини і дав тут кілька концертів, один з них відбувся у Львові, в залі Народного дому. Як згадують сучасники, громадськість міста високо оцінила виступи молодого співака. Газета «Діло» так і не дала тоді докладної рецензії на цей концерт, тому що багато місця відводила ходові соціальної боротьби галицьких хліборобів. Співак був свідком виступів українських селян проти польської шляхти, а також боїв з австрійською поліцією. Свій біль, свій протест проти неволі він виражав у пісні.²⁹

Менцинський не міг довго затримуватись на батьківщині. В нього був контракт з ельберфельдською оперою у Вестфалії, отже, мусив поспішати.³⁰

Успіхи артиста за кордоном стали широко відомими в Галичині. Директор львівської опери, відомий режисер і театрознавець Тадеуш Павліковський запросив його на гостинні виступи до Львова.³¹ Але співак саме в той час пообіцяв виступати в оперному театрі Байрейта, яким керувала вдова Ріхарда Вагнера і де ставились вагнерівські драми. Точно так, як автор написав їх. Лише після кількох виступів у цьому театрі Менцинський поїхав на батьківщину.

У Львові раніше ставилися вже окремі опери цього композитора — наприклад, «Лоенгрін», «Тангейзер», «Рієнці». В них співав відомий польський артист Олександр Бандровський, який теж приїжджав сюди з Франкфурта, де він зв'язав себе контрактами. Набагато старший від Менцинського, з великим мистецьким досвідом, він виконував вагнерівські партії блискуче, і після такого майстра оперної сцени не легко було іншому артистові завоювати прихильність публіки. Менцинський розумів це і тому старався на репетиціях «відточувати» свої партії якомога тонше.

В суботу 3 січня 1903 року Модест виступив у ролі Лоенгріна в однойменній опері Вагнера. Молодий артист перевершив усі сподівання львів'ян. Вони побачили в ньому справжнього оперного співака з непересічними сценічними даними. Музикознавці тоді ствердили, що Менцинський як актор народився для вагнерівських творів, і то навіть таких глибоких, як «Парзифаль», «Трістан та Ізольда». У «Лоенгріні» в ліричних епізодах, в кантиленах Менцинський був чудовим. В дра-

Модест Менцинський (в другому ряду знизу п'ятий зліва)
серед хористів «Львівського бояна». 1909 р.

матичних місцях (коли Лоенгрін умовляє Ельзу не довідуватися його імені, в оповіданні про Граля і в прикінцевій пісні до лебедя) він став «у ряд найвизначніших вагнерівських співаків». Критики підкреслювали, що це тим більш важливо, якщо взяти до уваги, що диригент Спетріно полюбляє нав'язувати співакові свою волю.³²

Партію Ельзи виконувала Я. Королевич-Вайда, роль Ортруди — А. Каспровичева.

Тоді Менцинський співав також в «Гальці» та «Зачарованому стрільці». Польський театральний історик Ф. Пайончковський пізніше так писав у зв'язку з цими його виступами: «Протягом шести років через львівську сцену пройшли майже всі оперні європейські зірки — Бандровський, Бель Сорель, Джемма Беллінчіоні, Бойер, Флоріанський, Джіральдоні, Крушельницька, Менцинський, Мишуга, Королевич...

Модест Менцинський виступив тут у січні 1903 року і здобув великий успіх як Лоенгрін і як Макс у «Зачарованому стрільці», менше подібався в «Гальці», тому що був героїчним тенором. Чарував ясним розлогим драматичним голосом, а чітка декламація і дикція, вільна і виразна гра ставили його в ряд неперевершених оперних виконавців. Особливо це виявилось в Лоенгріні, якого він відтворив за вимогами Вагнера. Молодому співакові передбачали найкраще майбутнє»³³.

29 січня Менцинський виступив останній раз у «Лоенгріні» і попросився з львівською публікою. Скоро він від'їхав до Ельберфельда. І знову напружена праця. Там співав ліричні і лірико-драматичні партії — Ліонеля («Марта»), Фауста («Фауст»), Радамеса («Аїда»), Фенгена («Віндзорські пустухи»), Манріко («Трубадур»), Конрада («Ганс Гейлінг»), Лоенгріна («Лоенгрін»), Штольцінга («Майстерзінгери»), Слезара («Дочка кардинала»), Зігмунда («Валькірія») та інші.

Таким репертуаром міг би гордитися і співак з великим стажем. А в Менцинського це були перші кроки в мистецтві. Музичні критики в один голос заговорили про нього, як про чудового артиста. Тоді дирекція театру в місті Кальсруе в провінції Баден запросила його до себе на 1904—1907 роки³⁴. Там генеральним директором був Фелікс Мотль — один з найбільш знаменитих на той час диригентів у Західній Європі, постановник опер Вагнера в Байреїті, Парижі, Лондоні. Скільки разів Менцинський виступав у Кальсруе, важко встановити. Відомо лише, що в наступному році (наприкінці жовтня) він був уже в Стокгольмі. Причинився до цього такий випадок: у стокгольмській опері захворів артист, який виконував партію Лоенгріна. Там не було його кому замінити. Звернулися з проською до Менцинського, про якого ходила вже слава в Європі. І він погодився поїхати до Швеції.

Стокгольмці з цікавістю поспішили на виставу з участю нового співака. Хоч Менцинський почував себе втомленим з дороги (36 годин безперервної їзди), але в день прибуття виступив без репетиції, співав блискуче. Роль Ельзи виконувала знаменита Айно Акте.

Про спів Менцинського активно відгукнулася шведська преса. Відомий у Швеції музикант і музичний критик В. Петерсон-Бергер писав: «Його надзвичайно гарний, повний, звучний, як срібло, голос чарував від першої до останньої хвилини — від чисто, м'яко і величаво відспіваної пісні до лебедя, аж до захоплюючого прощання»³⁵.

Модест Менцинський

Модест Менцинський — Зіґфрід
в опері «Зіґфрід» Ріхарда Вагнера. 1908 р.

Олександр Мишуга — Фауст
в опері «Фауст» Шарля Гуно

Микола Лисенко

Така перемога Менцинського причинилася до того, що дирекція стокгольмської опери запропонувала йому виступати тут аж до 1910 року з правом виїзду на гастролі в різні країни. Він погодився і скоро з ним було укладено контракт. Свій репертуар артист поповнює новими партіями — Тангейзера, Зігфріда, Трістана. Спершу співав по-німецьки. Шведи, як відомо з преси, дуже високо оцінювали його мистецтво, зокрема дикцію. Вони писали, що ліпше розуміють його партії німецькою мовою, ніж деяких артистів, які співають шведською... За короткий час Менцинський вивчив шведську мову і в операх «Фіделіо» Бетховена, «Летючий голландець» Вагнера, «Самсон і Даліла» Сен-Санса, «Отелло» Верді, «Німа з Портічі» Обера співає по-шведськи. Виконує також головні ролі в операх «Аїда», «Фауст», «Трубадур», «Нюрнберзькі співаки», «Валькірія», «Загибель богів» та інших.

Праця у стокгольмській опері принесла Менцинському велику славу. Він посів визначне місце серед діячів музичної культури Швеції. Там і нині згадують його ім'я з великою пошаною.

З високою оцінкою співу і гри Менцинського в «Зігфріді» виступив у пресі директор Стокгольмської консерваторії, учений секретар Шведської музичної академії доктор К. Валентін. Він відзначав його сильний, без тіні напруги чи форсування, милозвучний голос, вірцеву декламацію. Лише великою працею і справжнім талантом, каже він, можна здобути таку невимушеність і певність у грі, відповісти на всі вимоги, що ставляться перед виконавцем цієї важкої партії як у плані музичному, так і акторському³⁶.

Інший критик назвав виставу цієї опери «музичним пиром». Зокрема, він зазначив, що Менцинський у ролі Тангейзера поставив у тінь усіх своїх попередників³⁷.

У 1905 році артиста запрошує на гостинні виступи один з найбільших європейських театрів — лондонський Covent Garden. Журнал «The Illustrated London News» під великим заголовком «Зірки на опернім небозводі» вмістив портрет Менцинського. Далі йшло повідомлення про його приїзд до Англії в травні. З англійської преси не вдалося в'яснити, якою мовою співав там артист, але добре відомо, що його виступи були триумфальними. Публіка захоплювалась його прекрасним могутнім голосом, акторською грою. «Був він справді гідний подиву як у пісні до лебедя, так і в розповіді про Граля», — писала газета

"Times". А рецензент у "Telegraf" підкреслював, що Менцинський своїм мистецтвом перевершує майже всіх німецьких тенорів, які співають в операх Вагнера³⁸.

Виступаючи на великих оперних сценах за кордоном, Менцинський не покидає своєї улюбленої концертної діяльності, в якій має єдину можливість пропагувати рідну пісню. У 1905 році, наприклад, він дає у Стокгольмі концерт, в програмі якого поряд з творами Шумана, Шуберта, Вагнера, Чайковського стоять пісні Лисенка, а також українські народні пісні.

Відомо, що Менцинський завжди з великим пієтизмом ставився до творчості Миколи Лисенка. В своїх листах до композитора він ділився радістю від того, що публіка за кордоном високо оцінює музику до «Кобзаря».

Микола Віталійович в листі до Івана Франка писав:

«Познайомивсь я листовно, звичайно, з шановним артистом нашим, співаком оперним добродієм Модестом Менцинським, що наразі співає в Стокгольмі, в королівській опері. Листуємося ми з їм протягом цього минулого літа і навіть обмінялись фотографіями. Він дуже уподобав мою музику і милується вокальними моїми творами, пропагує їх навіть у Німеччині. Прислав з цього приводу часописи німецькі, а в їх реляції і апробації проспівані твори. Але він страшенно уболіває, що наша пісня, наша творчість музикальна не може в європейським суспільстві доти ширитись і пропагуватись, доки тексти до музики не будуть перекладені, і то взірцево перекладені, на німецьку, французьку й інші мови і видані в тих мовах. Міркували ми з їм чимало над цим питанням і в один голос зійшлися на Вашому мистецтві чудово перекласти на німецьку мову твори вокальні хоч би до тексту Шевченкового, на який у мене переважно і компонована музика.

Чи можна б рахувати, високоповажаний пане Іване, на Вашу підтримку, тим взглядом працю, так потрібну, нагло потрібну для нашого пробиття на естради європейські?»³⁹

На жаль, Іван Франко в той час був дуже перевантажений роботою, до того ж хворів, і не зміг виконати просьбу Миколи Віталійовича. В мистецьких колах Львова багато говорилося про успіхи Менцинського за кордоном. Директор оперного театру Т. Павліковський докладає всіх зусиль, щоб співак приїхав сюди на гостинні виступи в

Станіслав Людкевич

сезоні 1908—1909 року. Було складено контракт з Менцинським на грудень, січень і лютий. Мав він співати в операх «Перстень нібелунга», «Лоенгрін», «Дочка кардинала», «Самсон і Даліла», «Паяци», «Гадька», а також «Болеслав Хоробрий»⁴⁰.

1 грудня Менцинський уже виступив у львівській опері в ролі Лоенгріна. Про нього відразу заговорила місцева преса. Рецензенти підкреслювали, що артист глибоко вивчив цю оперу і тому зміг дати таку вірну інтерпретацію. Його чистий і дзвінкий голос, зазначає один з критиків, добре відповідає тим високим вимогам, які ставить Вагнер до виконавців своїх опер. Співак захоплював слухачів зразковою декламацією. Кульмінаційною точкою вистави і краси співу Менцинського було оповідання про Граля. Львів'янам ще не доводилось слухати такого Лоенгріна⁴¹.

Ще більш захоплено сприйняла публіка другий виступ Менцинського у «Лоенгріні». Слухачі влаштовували йому овації після кожного підняття завіси. Був то заслужений тріумф, відзначала преса, бо ж Менцинський має всі підстави стати в ряд найвизначніших співаків Європи: голос його пречудовий, широкого діапазону, драматичної барви, він співає легко, невимушено; сценічна зовнішність співака добре підходить для героїчних образів — високий на зріст, плечистий, широкогрудий; рухи жваві, енергійні, обличчя відкрите, з виразними рисами⁴².

Високомистецькою виявилась інтерпретація Менцинського ролі Тангейзера. Слухачі мали можливість відчувати всю повноту і силу його голосу. Гра була суворо класичною. Але деякі критики, не знаючи добре Вагнера, обвинувачували співака в неправильному трактуванні окремих місць опери. Це спростував музикознавець Філарет Колесса. Він підкреслив, що гра Менцинського стильна, глибоко продумана, не йде врозріз з вимогами композитора. Відчувається, що артист глибоко вивчив наукову літературу, в якій зроблено аналіз вагнерівських творів. Менцинський, твердить автор статті, вихований на кращих традиціях європейських сцен⁴³.

Важливою подією у Львові стала тоді вистава опери «Зігфрід» (третя частина циклу «Перстень нібелунга»), де талант Менцинського прозвучав з особливою силою. Зокрема, це було найбільш відчутно в печері карлика Міме, лісовій ідилії (друга дія) і пробудженні Валькірії

Модест Менцинський — Тангейзер
в опері «Тангейзер» Ріхарда Вагнера

(третя дія). А вже вершиною його досягнення виявилась пісня, якою супроводжується кування меча, а також могутній дует з Брунгільдою (Королевич). З преси довідуємось, що після кожної дії публіка влаштувала Менцинському бурхливі овації, а потім ще і ще викликала співака на сцену. В фантастичну картину пробудження Валькірії вліто стільки тепла і поезії, що зачаровані слухачі відчували себе героями царства мрій. Було загально визнано, що Зігфрід належить до найкращих образів артиста ⁴⁴.

В інших операх Менцинський теж був незрівнянний. Львів'яни милувалися його інтерпретацією ролі Каніо в «Паяцах». «І сталося у Львові таке, — пише газета «Przegląd», — що у літописі нашого театру буде записано як виняток: публіка... вісім разів викликала артистів. Уже опустили залізну завісу, служба погасила світло, а люди не хотіли виходити з залу, все плескали і викликали співаків...

Каніо Менцинського нагадує образ Каніо, створений О. Бандровським. Але перший могутніший, драматично жвавіший, пристрасніший від другого. Велика арія «Смійся, паяц» так сподобалася всім, що оплески тривали з десять хвилин і змусили артиста відспівати її ще раз ⁴⁵.

Львівський оперний театр

Виступи Менцинського в «Аїді» викликали в критиків величезне здивування: як, мовляв, «чистий вагнерівець» міг так збагнути музику зовсім іншого стилю і з таким ніжним ліризмом передати італьянську кантилену. Який з нього був чудовий Радамес! «Надзвичайно виразна вимова, взірцеве колоратурне фразування, сильний, дзвінкий, як срібло, голос, яким п. Менцинський орудує з дивовижною легкістю, — усі ці прикмети, що їх сполучає у собі великий артист, становлять атракційну силу його кожного виступу. А сценічний вигляд, драматичні здібності Менцинського допомагали йому створити ідеального Радамеса — молодого, закоханого в ефіопську царівну воєначальника» ⁴⁶.

Газета «Kurier Lwowski» намагалася зробити закид Менцинському в недосконалої його співу. Вона писала: «Вчорашня постановка опери «Аїда» заслуговує на те, щоб про неї писати, оскільки в ній виступають п. Менцинський в партії Радамеса і п. Марія Марківна в партії Амнеріс. Обидвоє обдаровані дуже гарними голосами, однак спів їх, незважаючи на численні яскраві моменти, постійного задоволення не викликає. Голосам цим, дзвінким і розлогим, не вистачає відповідної культури, внаслідок чого спів вийшов нерівний. Раз він опромінює блиском, інколи навіть захоплює, але потім наступає порожнеча. Що спів п. Менцинського все ж таки справляє корисне враження, то хіба завдяки надзвичайно виразній вимові. Слухач не пропускає мимо уваги жодного слова. А це прикмета велика і цінна у співаків» ⁴⁷.

Говорити про Менцинського, що в нього не було «відповідної культури» в той час, як його обожнювали на великих європейських сценах, це більш ніж дивно!..

Зате «Gazeta Lwowska» була іншої думки про спів і гру Менцинського в «Аїді». Вона назвала згадану оперу кращим спектаклем сезону, а про артиста писала, що він «створив постать надзвичайно захоплюючу як у співі, так і в грі» ⁴⁸.

Неперевершений був Менцинський-Єлеазар в опері «Дочка кардинала» Галеві. Цим образом він передав усю трагедію нещасливої любові, в душі якої бореться два почуття: батьківська любов до своєї прибраної дочки Рахілі і ненависть до кардинала. Артист відтворив це з такою силою, з таким трагізмом, що публіка була буквально приголомшена. Спів Менцинського в ролі Єлеазара став зразком для багатьох виконавців цієї ролі ⁴⁹.

Збереглася пластинка з записом співу-страждання Єлеазара — Менцинського. Слухаючи її тепер, ми ще раз переконуємося, яким великим артистом був Модест Менцинський⁵⁰.

Партію Рахлі знаменито зіграла Я. Королевич-Вайда.

За час гастролей артиста у Львові колектив театру підготував нову оперу. Це «Болеслав Хоробрий» Людомира Ружицького. Головну партію, на просьбу композитора, було доручено гостеві⁵¹.

Лібретто опери написав видатний співак Олександр Бандровський на основі поеми Владислава Виспянського. Король Болеслав Хоробрий хоче зламати силу шляхти. Але йому це не вдається. Церковники про-клинають його, підбурюють проти нього народ і виганяють з рідного краю. Твір вийшов глибоко конфліктним, головна роль (Болеслава) — колоритною і драматично насиченою. Композитор писав оперу в дусі Вагнера. Правда, в ній подекуди звучать мотиви польської народної музики.

Менцинський був задоволений своєю роллю в «Болеславі Хороб-рому»: вона давала йому можливість ще і ще раз проявити свої вокаль-ні і драматичні здібності. Про його гру преса писала: «Він справився з своїм нелегким завданням якнайкраще. Його вимова та інтонація такі вірцеві і чисті, що кожне слово і кожний тон виходять у нього наче різьблені. Партія Болеслава, яку взагалі треба зарахувати до найваж-чих, дала п. Менцинському нагоду знову показати широкий діапазон, силу і витривалість свого голосу. Виконати цю партію так, як її вико-нав п. Менцинський, потрапить лише співак, що володіє надзвичайно багатими засобами голосу і співацької техніки»⁵². Критики високо оці-нили і його драматичну гру — темпераментну, розмашисту, що відпо-відала пристрасній мужній вдачі Болеслава. Публіка нагороджувала співака довго нестихаючими оплесками.

Артисти, які брали участь у виставі — І. Богус-Геллерова (Криста), С. Тарнавський (Станко), А. Людвіг (Божемір), — також грали дуже добре.

Закінчувався лютий — третій місяць гостинних виступів Менцин-ського у львівській опері. Ім'я артиста було на устах всієї мистецької громадськості міста. Йшлося про те, щоб співака ще затримати у Льво-ві на деякий час. Та він мусив вертатися до Стокгольма і не міг задо-вольнити просьби своїх земляків.

Соломія Крушельницька — Ельза,
королева Брабанту
в опері «Лоенгрін» Ріхарда Вагнера

Олександр Носалевич — тореадор
в опері «Кармен» Жоржа Бізе

Менцинський був тоді у розквіті творчих сил. Через сорок один рік артист Г. Цудновський так писав про його виступи у Львові: «Як мені відомо, на сцені мало було тенорів всесвітньої слави чисто вагнерівського стилю. У всій Європі можна б порахувати їх на пальцях. Пам'ятаю такі прізвища, як Вінкельман (царська опера у Відні), Ван Дик (Брюссель), Шмедес (придворна опера в Берліні), Слезак (виступав у різних театрах Німеччини), Ян Решке (Париж, Лондон) і ще кілька прізвищ, яких зараз не можу назвати, ну і, звичайно, Олександр Бандровський, за яким, особливо в роки його розквіту (1895—1905), європейська критика визнавала першість... Коли Бандровський і Флорянський, зв'язані своїми закордонними контрактами, не могли приїхати до Львова, Геллер якимсь дивом спровадив з-за кордону, з Мюнхена, дуже доброго героїчного тенора, Модеста Менцинського. І знову «Лоєнгрін», і знову «Тангейзер», і знову театр на виставах з його участю переповнений, бо музичний Львів уже по першій виступі Менцинського зрозумів, що це артист першого класу»⁵³.

...Початок березня 1909 року. Перш ніж вибратися до Швеції, Менцинський наполегливо готувався до свята українського народу — 95-річчя від дня народження Тараса Шевченка. І ось у переповненому залі філармонії (тепер приміщення театру ім. Марії Заньковецької) зібралися шанувальники таланту великого поета. Після доповіді розпочався концерт, в якому взяли участь хори «Львівського бояна», «Бандуриста», виступали піаністка Ольга Ціпановська та скрипаль Євген Перфецький. Кілька пісень на слова «Кобзаря» в композиції М. Лисенка виконав Модест Менцинський. Публіка зустрічала і проводжала співака бурєю оплесків, яким, здавалося, не було кінця, закидала його квітами.

Шану Кобзареві завжди віддавали українські митці. Де б вони не перебували — чи то на рідній землі, чи то далеко за її межами, постійно включали до свого репертуару твори, які прославляли генія українського народу — Тараса Шевченка. Досить згадати Олександра Мишугу, Соломію Крушельницьку, Михайла Голинського, Олександру Любич-Парахоняк, Ореста Руснака, Івана Стешенка та багатьох інших.

У березні Менцинський прибув до Швеції і скоро почав знову виступати в стокгольмській опері. Все більше і більше розходить ся в Європі слава про співака «з голосом Карузо», як писала преса.

Модест Менцинський — Радамес
в опері «Аїда» Джузеппе Верді

Модест Менцинський — Каніо
в опері «Паяци» Руджеро Леонкавалло

Модест Менцинський — Надір
в опері «Шукачі перлів» Жоржа Бізе

Незабаром його запросила дирекція Кельнського оперного театру — одного з найкращих у Західній Європі. Виступивши тут у трьох операх («Паяци», «Тангейзер» і «Зігфрід»), Менцинський завоював собі прихильність кельнської громадськості. Преса високо оцінила мистецтво артиста. Музикознавці доктор Найч і професор Вольф не знаходили слів для похвали⁵⁴. Скоро Менцинського запросили на гостинні виступи до Мюнхена, Дармштадта, Берліна. Керівництво кельнської опери намагається залишити співака у себе назавжди.

Менцинський погодився переїхати до Кельна в 1910 році. Мав надію, що тут більше присвятить себе операм Вагнера, чого не міг би зробити в Стокгольмі. Тому підписав контракт на п'ять літ. (Потім його було продовжено до 1925 року).

Десь наприкінці квітня 1909 року Менцинський повернувся знову до Стокгольма. Виступив тут з концертом. Його нагородили урядовим державним орденом «Pro litteris et artibus» за заслуги, які він вніс у шведську культуру.

27 травня Менцинський відправляється на Україну, щоб, як повідомила преса, відвідати рідню та виступити перед земляками з концертами⁵⁵. А вже взимку, під час гастролей, він домовився з товариством «Львівський боян», що наприкінці весни разом з його хором візьме участь у великому концерті. І справді, 8 червня такий концерт відбувся в залі філармонії⁵⁶. Мистецька громадськість міста прощалася з довголітнім диригентом хору доктором Михайлом Волошиным, який виїжджав зі Львова. Це був творчий звіт чудового хорового колективу, звіт, який перетворився у свято української культури. В концерті взяв участь хор «Бандуриста». В програмі Менцинського були твори європейської класики, зокрема арія з другої дії «Отелло», аріозо з «Паяців», пісні Сібеліуса, Лисенка. Як свідчить преса, Менцинський «при всіх багатих даних, при красі та величчї свого голосу, завдяки невтомній та совісній роботі йде постійно вперед дорогою найвищого розвитку, що веде на вершини великого артизму... Драматичний співак став удруге на концерті, щоби доказати, що як і виконавець пісні, завдяки високій артистичній культурі і глибокій силі чуття, зуміє захопити та очарувати»⁵⁷. Бура оплесків здіймалася в залі після кожної виконаної Менцинським пісні, як і тоді, коли в цьому самому приміщенні співали Мишуга, Крушельницька, коли виступав сам Лисенко... Люди віддавали

честь тому, хто «завжди і всюди так по-мужеськи і достойно засвідчує свою приналежність та прив'язання до рідної землі...»⁵⁸

В кінці вечора учасники концерту та представники української громадськості міста дякували диригентові Волошину за його довголітню працю у «Львівському бояні», дякували Менцинському за його участь у концертах хорового колективу. Голова товариства професор доктор Кирило Студинський відзначив заслуги артиста в розвитку української культури, наголосив на тому, що останні концерти — шевченківський і цей — довели, що в нас розквітає артизм. Велика заслуга в цьому належить Менцинському. На закінчення своєї промови Студинський звернувся до співака з такими словами: «Бажаємо тобі, дорогий земляче, якнайліпшого успіху та долі, щоб ти про нас ніколи не забував і щоби вернувся назавше до нас і щоб міг своїм співом нас очаровувати»⁵⁹.

Менцинського обрали тоді почесним членом товариства «Львівський боян» і нагородили грамотою. (Його портрет з того часу постійно висів у залі товариства).

На згадку про шевченківський концерт хористи подарували співакові своє колективне фото з підписами.

Глибоко зворушений, Менцинський сказав своїм друзям: «Щаслива хвиля завела мене в рідний край, між моїх рідних, серцю дорогих людей. Тричі щаслива ся хвиля, коли довелося мені почитити і віддати поклін славній, на весь світ чарівній, пориваючій українській пісні. Нехай же вільно буде мені зложити оцею дорогою щирю подяку всім тим, що причинилися до здійснення сеї хвилі. Передусім сердечно дякую високоповажаній п. Марії з Шухевичів Старосольській, яка в поспішній хвилі зволила ласкаво обняти акомпанемент і вела його поспішно до товариства педагогічне. Щира подяка за ласкаву п'ятдесят корон на товариство педагогічне. Щира подяка за ласкаву співучість нашим славним товариствам «Львівський боян» і «Бандурист» та невтомним і вельми заслуженим голові високоповажаному доктору Кирилові Студинському і диригентові високоповажаному доктору Михайлові Волошину. Ще раз щире спасибі.

Ся безмежна сердечність, з якою привітала мене наша щира громада, сі з серця пливучі слова і честь, які стрінули мене на «Бояні», так зворушили мене, так глибоко запали в моє серце, що я не нахожу

Modest Menzinsky, Kammerorganist

Модест Менцинський. 1910-ті рр.

слів подяки. Нехай подякою стане запевнення, що через ціле моє життя буду стреміти до того, щоби відповісти покладеним на мене надіям, щоб стати гідним сеї прихильності і сердечності, з якими я, бурлака, стрінувся в моїй рідній українській землі»⁶⁰.

Зі Львова Менцинський поїхав на Прикарпаття. Там жили його сестри, родичі. В селі Хідновичах були дорогі могили батьків, там минули його дитячі і юнацькі роки. Завжди, коли мав змогу приїхати в рідний край, відвідував своє Прикарпаття. Тужив за ним усе життя.

Культурні товариства Перемишля запросили Менцинського виступити з концертом. Він погодився: у цьому місті мав багато приятелів, знайомих, зберігав про них гарні спогади з юнацьких років. Як же не поїхати? Хтось з організаторів концерту делікатно спитав, скільки зажадає грошей за виступ.

— Весь дохід з концерту призначаю на народні цілі, — була коротка відповідь артиста. — Тільки не встановлюйте високих цін на квитки. Наші люди небагаті грішми, але дуже багаті любов'ю до пісні. То нехай мають можливість прийти і послухати.

17 червня в залі Народного дому в Перемишлі відбувся концерт Модеста Менцинського за участю піаністок Ольги та Євстафії Ціпановських, есимфонічного оркестру. «Виконання всіх точок, — читаємо в пресі того часу, — було з артистичного боку дуже гарне». Менцинський «чарував своєю піснею при ідеальнім супроводі п. Ольги Ціпановської. Публіка, що оваційно прийняла свого співака європейської слави, закидаючи його відразу при появі китицями квітів, гарячими оплесками, змушувала артиста ще і ще раз повторювати спів, а він, мов казковий багач, не скупився на брильянти-пісні для своїх перемишлян»⁶¹.

Мистецька громадськість Перемишля влаштувала співакові прощальний вечір. В готелі «Вікторія» зібралося понад 200 чоловік, від яких зі словом до артиста звернувся доктор Загайкевич. Він висловив одностайне бажання всіх українців діждатися, аби такі світочі оперного мистецтва, як Соломія Крушельницька, Модест Менцинський, Олександр Носалевич та інші, могли якнайскоріше виступити на рідній оперній сцені та співати своєму народові. «Наразі честь таким артистам-співакам, як ось нині концертантові, що все і всюди виступає, як щирий русин», — такими словами закінчив промовець свій виступ⁶².

Ріхард Вагнер

Модест Менцинський — Зіґфрід
в опері «Зіґфрід» Ріхарда Ваґнера

Модест Менцинський — Трістан
в опері «Трістан та Ізольда» Ріхарда Ваґнера

Менцинського дуже схвилювали ці слова. Він подякував за них своїм землякам і у відповідь сказав, що організований ними вечір — це найкращі хвилини в його житті, але їх похвалу в свою адресу вважає перебільшеною. Хвалити людину за те, що вона не цурається свого народу, шанує його, не варто, бо це найперший обов'язок кожного чесного українця. «На жаль, деякі наші митці ради наживи, ради лакеїства лукавого відрікаються від себе і своїх святощів, щоби тільки здобути визнання, славу та золото, забуваючи, що достойність і гідність людська починається від самопошани, а вартість артиста від богом даного таланту, знання та фахової праці, а не від того, що ти забудеш свій народ... Не хваліть же мене за те, — сказав вкінці артист, — що я свідомий русин. Який я вийшов від батька-матері, таким і лишуся до кінця свого життя. Поклонімося радше генієві нашої нещасної матері України, що не дає нам погібати, а веде невпинно до національного відродження»⁶³.

Повернувшись до Стокгольма, Менцинський наполегливо готував партію Трістана («Трістан та Ізольт»), в якій виступив уперше в березні 1910 року.

«Трістан»... Глибоко філософська, пройнята пристрастю великих почуттів, дуже важка для виконання опера. Вона не під силу артистам з пересічним талантом. Відомо, що в 1861 році (за життя Вагнера) Віденський театр хотів поставити її, але після 77 репетицій тут прийшли до висновку: цього зробити неможливо...

Величезне багатство музики, її філософсько-символічну глибину, психологізм далеко не кожний співак може досягнути. Так було раніше, так трапляється і в нашу пору. (Коли до 150-річчя від дня народження Вагнера готували «Трістана» в Metropolitan Opera House в Нью-Йорку, то не знайшлося артиста, який би взявся до кінця вести головну роль. Її готувало троє співаків, які в спектаклі змінювали один одного. Тільки Біргіт Нільссон з La Scala від початку і до кінця співала партію Ізольт).

З великими зусиллями «Трістана» уперше поставили в Мюнхені в 1865 році — на шостий рік після написання опери. Готував спектакль знаменитий Ганс Бюлов (якого Вагнер називав своїм другим «я») — один з тих диригентів, які часто роблять твір кращим, ніж створив його автор. Партію Трістана підготував відомий тенор, соліст

Модест Менцинський. 1913 р.

придворної опери в Дрездені Людвіг Шнорр фон Карольсфельд — найбільший співак, якого взагалі Німеччина коли-небудь мала. Роль Ізольти виконувала його дружина Мальвіна Шнорр. Опера пройшла з величезним успіхом. В цю «понад людські сили» роль Людвіг Шнорр вклав стільки праці, енергії і душі, що через кілька днів після прем'єри помер. (Йому було тоді всього 29 років).

І ось роль Трістана на початку XX століття виконує український артист. Найсолідніші музичні критики Стокгольма високо оцінили його спів та акторську гру, його геніальну інтерпретацію. Могутній голос артиста покривав величезний оркестр з численними ударними інструментами і не втрачав своєї свіжості і сили до самого кінця спектаклю. Мистецька перемога Модеста Менцинського, яку він одержав в «Трістані» та інших операх, дала йому право посісти одне з чільних місць в історії шведської культури.

Влітку 1910 року Менцинський був уже в Кельні. Сезон в театрі відкрився 4 вересня виставою «Валькірія», де він виконував головну

Стокгольмський оперний театр

Після прощання зі стокгольмською оперою перед від'їздом до Кельна. 1910 р.

партію Зігмунда і здобув нові лаври. Критики багато доброго сказали тоді про співака. Одні писали, що Менцинський, який викликав уже захоплення кельнської громадськості своїми гостинними виступами, тепер ще краще показав себе у «Валькірії»⁶⁴, інші відзначали, що Кельн здобув собі чудового артиста, який зовнішнім виглядом, співом і грою, що відзначаються високою благородністю, підходить для великих опер, для відтворення героїчних образів. Це дає йому можливість якнайкраще справитися зі своїм завданням. Тож не дивно, що важку партію Зігмунда йому вдалося виконати так легко. Газета «Reinische Zeitung» також схвально відгукнулася про гру Менцинського, висловила радість з приводу того, що він постійно працюватиме в кельнській опері.

Не кожний, навіть великий, артист може похвалитися, що співав у всіх операх Вагнера, як це було в Модеста Менцинського. Той факт, що він зумів захопити німецьку публіку, яка дуже вимогливо ставилась

Модест Менцинський з дружиною і синами. 1920 р.

до виконавців ролей вагнерівських героїв, ще раз свідчить про незрівнянний талант українського митця. «Надрейнська сцена здобула в ньому найціннішу силу»⁶⁵, — писала тогочасна німецька преса. Менцинський був неперевершений у творах також інших стилів. Досить згадати його гру в операх «Аїда», «Отелло», «Трубадур», «Флорія Тоска», «Фіделіо», «Паяци», «Фауст», «Кармен», «Дочка кардинала», «Самсон і Даліла», «Німа з Портічі», «Віндзорські пустухи», «Електра», «Соломія», «Бідний Генріх», «Троянда з городу кохання» і «Палестрина» Г. Пфіцнера, «Відмічені» та «Блукаючий вогонь» Ф. Шрекера, «Долина», «Акте» Хуана де Манена та багато інших творів. Навіть важко сказати, пише музикознавець Адамі, що в нього найкраще виходило. Очевидно це тому, що до всього артист ставився з величезною увагою, що умів загальновідомі, «виспівані» партії піднести глибшої психологічної виразності, енергійнішого драматичного змісту і таким чином поставити їх на ще вищий мистецький рівень»⁶⁶.

В одній з газет того часу читаємо про Менцинського: «Якщо досі завдяки деяким знаменитим артистам-співакам образ Отелло був більше відомий у Франції, ніж у Німеччині, то Менцинський завоював цій опері належне місце на німецькій сцені. До цього спричинилися його природні дані, які разом з драматичним талантом та культурою співу творять єдине ціле»⁶⁷. Далі газета підкреслює, що Менцинський як Отелло уміє класично виявляти пристрасні почуття. Він цілком і одночасно ніжний; у грі його стільки безпосередності, що він цілком підкоряє собі публіку; в драматичних картинах дуже вдало використовує кантилену і декламації; в напружених місцях голос його вражає силою і мужністю»⁶⁸.

Менцинський широко користувався правом виїжджати на гостинні виступи в міста Німеччини і зарубіжних країн. Як відомо, співав він у Берліні, Гамбурзі, Копенгагені, Амстердамі, Лондоні, в містах Франції та Італії. Коли в 1912 році в Швеції відбувалися всесвітні олімпійські ігри, артиста запросили співати в Стокгольмі. Це мало на вищий рівень піднести оперний сезон, зробити стокгольмську оперу ще більш величавою, ще більш славною. Менцинський виконував там партії Зігфріда і Трістана»⁶⁹.

На початку 1914 року директор Віденського театру Г. Грегор просив Менцинського виступити в «Зігфріді», «Загибелі богів», «Трістані» і «Майстерзінгерах». (В цьому театрі співали найвидатніші співаки світу. З українців наприкінці XIX століття тут виступав Олександр Мишуга і здобув заслужену славу). Віденці захоплювались Менцинським — Зігфрідом. А преса зазначала, що він природою своєю призначений на роль цього казкового юнака⁷⁰. Сильна струнка постать артиста, ясний вираз обличчя, молодечі енергійні рухи — все це разом створило повний зовнішній образ Зігфріда. А вже найбільше викликали хвилювання такі сцени, як під липою, очікування матері та кування меча⁷¹.

Спів Менцинського в опері «Загибель богів» віденці назвали незрівнянним.

Газета «Wiener Leben» від 13 березня писала: «Нині подаємо нашим читачам дві фотографії героїчного тенора Модеста Менцинського, який з великим успіхом виступає тепер у цісарській опері. Цей артист, відомий уже віддавна за кордоном, вийшов з мистецької школи

Модест Менцинський — Елеазар
в опері «Дочка кардинала» Жака Гавелі

Модест Менцинський — Трістан
в опері «Трістан та Ізольда» Ріхарда Вагнера

Модест Менцинський. 1920-ті рр.

Штокгаузена і почав свою кар'єру під керівництвом директора Грегора в міському театрі в Ельберфельді. Потім п. Менцинський виступав в Карлсруе і Стокгольмі, де за свої виступи заслужено одержав Орден Вази. Далі бачимо цього знаменитого артиста в Кельнському оперному театрі, гордістю якого він є уже протягом чотирьох років. Повторні гостинні виступи в Лондоні (в Covent Garden), в Мюнхені та інших містах Європи підняли його славу. В ролі Трістана, Елеазара, Лоенгріна і взагалі в усіх солідних тенорових партіях стоїть тепер цей співак в перших рядах світових тенорів. Наша опера мала б неабияку користь, якби вдалося директорів Грегорові умовити цього митця приїхати назавжди до Відня»⁷².

Минали роки, а Менцинський досягав все вищих і вищих вершин мистецтва. За плечима сотні виступів, сотні створених ним образів. У пресі за 1919 рік читаємо: голос артиста, як і раніше, свіжий, сильний, нездоланий; ліпшого Зігфріда немає в усій Німеччині; взірцева інтерпретація Менцинського заслуговує найбільшого подиву, він герой дії, віртуозний творець характеру⁷³.

Мистецтво Менцинського — це рідкісне явище в світі культури, невичерпне джерело краси і думки, натхнення і благородства, згадують сучасники співака. Він ніколи не грав самого себе, не повторювався, міг дивовижно перевтілюватися. Його досягнення не прийшли самі собою, їх забезпечили талант, освіченість, висока загальна культура і постійна невтомна праця. Артист добре знав не тільки зв'язані з його фахом науки, а й світову історію, літературу, глибоко цікавився питаннями естетики, образотворчого мистецтва, філософії. Писав праці на музичні теми⁷⁴. Володів сімома мовами. У своїй артистичній діяльності завжди керувався почуттям відповідальності за справу, якій себе присвятив. Про це свідчить та уважність і наполегливість, з якими він готувався до кожного свого виступу — як опрацьовував і шліфував кожну партію, кожну музичну фразу! Тож не дивно, чому відтворені ним образи були такими мистецьки викінченими. Як сам про себе говорив, щодня по дві години «гімнастикував» голос, завдяки чому він був у нього завжди сильний і свіжий⁷⁵.

В листі до сестриниці Ірини Дацько Менцинський виклав деякі свої погляди на мистецтво та на становище артистів у тодішньому світі, розділеному на багатих і вбогих... «Та хоч як це красно бути

артистом, — писав митець, — все-таки цей хліб дуже, а дуже тяжко зароблений, і на сю кар'єру може пускатися лише той, у кого є незвичайний талант, охота до безконечної праці (бо артист мусить учитися до самої старості), величезне замилювання до артизму взагалі, віра в свої сили і певність в досягненні означеної собі цілі. Хто хоче бути артистом, мусить передовсім сказати собі: або я буду першим, або ніким...»⁷⁶

Здобуваючи славу на великих оперних сценах, Менцинський ніколи не розлучався з думкою про рідний край. Завжди мріяв про поїздку на батьківщину, щоб співати своєму народові, вселяти йому надію на кращу долю, як це робили Олександр Мишуга та Соломія Крушельницька. І він використовував кожну нагоду, щоб відвідати Україну. А коли вже ніяк не міг прибути на важливі народні свята, то хоч листом вітав своїх земляків. Найвищу шану висловив співак М. Лисенку з нагоди його ювілею в 1903 році⁷⁷. У березні 1911 року 97-ї річниці від дня народження Т. Шевченка він писав з-за кордону: «Жалію дуже, що обов'язкові перешкоди не дають мені взяти участі у великій національній святі. Але віддаю не в силі придавити моїх почувань [прагнень] відновити на могилі Безсмертного обітницю діяльно підтримувати в праці коло сповнення його задушевних ідеалів і все при них стояти, щоб Він зі свого кургану міг бачити найгарячішу свою мрію: Україну велику, вільну і могутню. І де б я не був, його ім'я, його жемчужні пісні будуть творити мою Вітчизну... Здоровлю велику громаду, засилаючи 50 корон на «Рідну школу».

Модест Менцинський з синами Іваном та Юрком»⁷⁸. У 100-ліття народження Маркіяна Шашкевича до Львова з Італії прибула Соломія Крушельницька, щоб взяти участь у всенародному святі. Львів'яни чекали також і Модеста Менцинського. Але він не з'явився: змушений був виконувати умови контракту. Прислав листа з такими словами: «Нехай зірда безсмертного пробудителя українського слова далі світить його народові на шляху розвитку, нехай охороняє його і благословить... Ідіть, брати, своїм шляхом з радістю, як герой до перемоги»⁷⁹.

Влітку 1912 року Менцинський завітав до Львова. 7 червня у філармонії він виступив разом з хорами «Львівського бояна» та «Бандуриста», з якими постійно підтримував тісні творчі зв'язки. В програмі

Модест Менцинський. 1923 р.

Модест Менцинський — педагог. 1930-ті рр.

цього багатого концерту були симфонічні твори (увертюра до опери «Віндзорські пустухи» Ніколаї, IX симфонія Бетховена), хоріві (ораторія «Христос» Мендельсона, балада «Аріон» Йозефсона, арія з опери «Зігфрід» Вагнера), а також романси та пісні українських, російських, польських композиторів. Соло виконував Менцинський⁸⁰.

12 червня артист співав у Стрию. Місцева преса того часу повідомляла, що публіка надзвичайно щиро прийняла його, закидала квітами. Хором «Стрийського бояна», який брав участь у концерті, керував О. Нижанківський, акомпанувала О. Ясеницька⁸¹.

Менцинського чекали Чернівці. Як же не поїхати туди і не заспівати буковинцям? Адже його слухатиме Ольга Кобилянська і багато інших чудових людей.

І ось афіші на вулицях Чернівців повідомили, що 15 червня в залі «Німецького дому» о 8 годині вечора виступить співак кельнської опери Модест Менцинський. В програмі концерту твори Р. Вагнера, К. Гардера, Г. Кауна, Г. Германа, М. Лисенка та інших композиторів⁸².

...Перша світова війна застала Менцинського далеко за межами України. Важкі думи оволоділи ним — вболівав за рідний народ, якого заставили проливати кров за чужі інтереси. Хотілося хоч в якійсь мірі допомогти йому, стати в пригоді. (Така ж доля в той час спіткала й інших українських співаків — Мишугу і Крушельницьку, Носалевича і Руснака, яких воєнна завірюха теж захопила за кордоном).

У концентраційних таборах Австро-Угорщини перебувало багато російських полонених, серед них — чимало українців з Придніпрянщини. Менцинський знав про це. У 1916 році він разом з дружиною прибуває в цю країну. Комітет допомоги полоненим добився дозволу влаштувати у вецлярському таборі концерт, в якому мав виступити Менцинський.

Недільний вечір 6 лютого став незабутнім для сотень невольників Вецляра. Згодом хтось з них писав про це: «Полоненим нашого табору серед смутних часів невольного життя час від часу випадає нагода хоч на хвилинку забути про важку дійсність і переїхати в далеку рідну країну... Одною з таких рідкісних хвилин був концерт визначного українського тенора... добродія Модеста Менцинського... Дивні чудові звуки української пісні в мистецькому виконанні достойного

Модест Менцинський — Йонтек
в опері «Галька» Станіслава Монюшка

Модест Менцинський — Нерон
в опері «Акте» Хуана де Манена.

Орест Руснак — Фауст
в опері «Фауст» Шарля Гуно

артиста примусили присутніх перенестися на далекі степи і руїни далекої незабутньої України»⁸³.

Менцинський співав своїм братам в неволі про волю, про кращу долю рідного народу, про що і сам завжди мріяв. У програмі концерту були пісні М. Лисенка на слова Т. Шевченка («Гетьмани, гетьмани», «Минають дні, минають ночі», «Мені однаково»), народні пісні в обробці М. Лисенка («Ой червона калина», «Ой, не стелися, хрещатий барвінку», «Стоїть гора високая», «Ой не світи, місяченьку»), пісні Д. Січинського («Як почувеш вночі», «Фінале») та інші твори⁸⁴, що вселяли надію і віру в перемогу добра і краси.

Серед полонених, які слухали тоді концерт Менцинського, був також галицький поет Василь Пачовський, який під впливом співу великого артиста написав дві поезії. Над одним віршем напис: «Давня пісня». М. Менцинському за його спів у в'язничному таборі полонених 6 лютого 1916 р.»⁸⁵.

Залишились деякі спогади колишніх полонених про перебування Менцинського у В'язниці. Один з них розповідає, як солдати готувалися до зустрічі з артистом. Але великий співак не чекав на «паради». «Несподівано, з щирим привітанням — «Здорові, молодці!» — з'явився перед нами... той, кого ми ждали. Ми якось оторопіли і, онімівши, впалися очима в гостя, котрого бачити серед нас... було якось дивно і так невимовно гарно. Повіяло чимсь далеким, красним, тим прехорошим, що в найліпших обставинах життя служить відрадою. Перед нами був артист, славний, рідний, котрий і нас, нещасних, приїхав зворушити і звеселити співом України. Перед нами був чоловік, котрого життя в хвилях звуків, як та чайка на морі, літає, і котрий звуками пісні малює життя. Ще раз привітавши нас, артист пройшов до піаніно, торкнув його клавіші, а тут в числі хористів стояв наш малий вояка 16 років. Артист глянув на нього, маленького, взяв його привітно за плечі та й каже: «А ти сюди як попав?» Потім мовчки пригорнув малого до себе, притиснув до грудей, як батько рідну дитину, і, раптом випустивши з своїх рук, скоренько вийшов зі сцени — лице його було знервоване і на очах блистіли сльози»⁸⁶.

Після концерту Менцинський побажав полоненим «якнайшвидшого визволення з неволі та зустрічі на рідній землі — свободній, незалежній Україні, там, у Києві...»⁸⁷

На другий день Менцинський обійшов весь табір, розмовляв з полоненими, підтримував їх на душі, запевняв, що мусить прийти воля для України, бо за неї віддали життя мільйони її синів. До гурту, що оточив його, сказав між іншим: «Цілу ніч не міг спати. Замість я приїхати до вас туди, ви приїхали сюди...»

І під час війни, і по війні Менцинський навідувався до Галичини. Цікавився життям краю, допомагав матеріально різним мистецько-культурним організаціям, студентам, давав концерти.

Відкриття першого українського державного оперного театру у Харкові у 1925 році було важливим поворотом у розвитку української культури. Цю подію з великою радістю сприйняли також українські галицькі співаки, диригенти та режисери, які перебували за межами УРСР. Вони зверталися до відповідних установ Радянської України з листами, пропонували свою співпрацю. Деякі з них, як, наприклад, О. Руснак, М. Голинський, з великим успіхом співали в Харкові, а згодом у Києві, Одесі та інших містах Радянського Союзу. З Галичини приїжджали на гастролі піаністи, диригенти, серед яких були В. Барвінський, Л. Колесса, А. Рудницький та інші.

У 1925 році Менцинський з Кельна написав листа до дирекції Харківського оперного театру: «Вичитавши в одному з тутешніх часописів про утворення української державної опери, звертаюся до Вас з цим листом... Я перший героїчний тенор міської опери в Кельні. Звертаюся до Вас з пропозицією влаштувати мені низку гастрольних виступів на Україні в межах Вашого ансамблю. З доданого часописного матеріалу довідаєтеся детальніше, хто я і що за артист. Крім того, я готов на Ваше бажання подати докладні відомості про моє мистецьке життя-буття.

Крім опер співаю цілий ряд пісень українських, російських, німецьких, шведських та польських композиторів.

Будьте ласкаві написати мені, як Ви принципіально дивитесь на цю справу, і негайно вияснити мені Ваші конкретні умови.

Одночасно прохаю Вас повернути мені додані до цього рецензії, бо для мене це дуже цінний матеріал...

З пошаною. Модест Менцинський»⁸⁸.

Михайло Голинський — Каварадоссі
в опері «Флорія Тоска» Джузеппе Верді

Олександра Любич-Парахоняк — Чіо-Чіо-Сан
в опері «Чіо-Чіо-Сан» Джакомо Пуччіні

Іван Стешенко — Борис Годунов
в опері «Борис Годунов» Модеста Мусоргського.
Нью-Йорк. 1920-ті рр.

Цей текст (а також два фото артиста — в житті і в ролі Каніо з «Паяців») опублікував журнал «Нове мистецтво» — настільки вагомою була пропозиція славетного співака. Писали, що рецензії, які додав артист, — дуже похвальні відгуки на його виступи в різних містах багатьох країн. Це вирізки з німецьких, італійських, шведських та польських газет.

На заяву артиста дирекція театру відгукнулася позитивно. Було намічено провести гастролі Менцинського в другій половині сезону, тобто на початку 1926 року. Однак, на превеликий жаль, артист чомусь не приїхав до Харкова ні тоді, ні пізніше.

У третьому номері журналу «Музика» за 1927 рік з'явилась велика стаття під заголовком «Модест Менцинський», в якій подано огляд усього славного мистецького шляху артиста.

Двічі приїжджав Менцинський до Праги в 20-х роках і виступав там на шевченківських вечорах. Разом з ним брали участь у концертах відомі піаністки Любка Колесса й Володимира Божейко⁸⁹.

А скоро преса повідомила, що Менцинський у 1926 році покидає кельнську оперу. Що було причиною такого раптового рішення співака, невідомо. Одні твердили, ніби артист хоче зійти зі сцени на вершині своєї слави, другі говорили, що цей його жест є, мабуть, результатом якихось прикрих закулісних інтриг, з якими він не міг миритися.

Виступом у ролі Єлеазара, а через кілька днів у концерті (в залі Гюрценіх) Менцинський прощався з кельнською публікою, з тією самою публікою, якій віддав п'ятнадцять років мистецької діяльності. Цих два прощальних вечори «стали величезним тріумфом для артиста... Театральний і концертний зали перетворилися в море квітів»⁹⁰.

Так само у 1901 році варшавська публіка прощалася з Соломією Крушельницькою, яка теж не з власної волі покидала Варшаву. «Вер- оперного мистецтва. Проте артистка, яку чекали найбільші театри світу, не могла знести образи і виїхала.

Леонтій Куницький у спогадах про Менцинського пише про те, що його творчому успіхові дуже заздрих соліст тенор Кельнського театру (прізвища його не названо, але, мабуть, це Ремонд)⁹¹. Він хоч і був впливовою людиною, проте перемогти Менцинського як митця

В четвер, дня 17. червня 1909. р.

в великій залі „Народного Дому“ в Перемислі

ВЕЛИКИЙ КОНЦЕРТ

ЗВІКНОГО СПІВАКА КОРОЛІВСЬКІЙ ОПЕРИ В ШТОКГОЛЬМІ

п. МОДЕСТА МЕНЦІНСЬКОГО

при співучасті панни Ольги і Евстахії Ціпановських
і музики піаніста ІО. п. п.

ПРОГРАМА:

1. Rich. Wagner: Overture з опери „Rienzi“ — оркестра.
2. а) Лисенко: „Гетьмани“
б) Verdi: Арія з опери „Othello“ — п. Менцинський.
3. Wagner-Brassini: Feuerzauber — сольо фортепіан
п. Евст. Ціпановська.
4. а) Лисенко: Чорб мені тяжко
б) Волошин: Ой глянц я подивлюся
в) Людкевич: Черемш, брате мій — п. Менцинський.
5. Чайковський П.: Suite з балету „Давильце“ (Nussknacker)
зміст: I Overture miniature; II Dansees caracteristiques — оркестра.
6. а) Leoncavallo: Арія з опери „Pajazzo“
б) Лисенко: За думкою дума — п. Менцинський.

Супровід об'явля ласкаво: пані Ольга Ціпановська.

Початок точно о год. 8. вечер.

Програма концерту Модеста Менцинського.

не міг. Згодом він став директором опери і, як тільки міг, шкодив йому. Музикознавці, які не раз слухали Менцинського, дивувалися, «чому Ремонд у 1926 році відпустив прославленого митця, голос і сила гри якого залишалися незмінними, хоч йому минав п'ятдесятій рік життя»⁹². Про несправедливе ставлення директора Кельнського театру до Менцинського пише також німецький музикознавець і письменник Роберт Гревер⁹³. Про це згадується і в статті «Менцинський — незрівнянний співак і митець», надрукованій в газеті «Kölnische Rundschau» у 1953 році⁹⁴.

З Кельна Менцинський виїхав до Стокгольма. Невдовзі відкрив там школу співу, в якій взявся сам викладати вокал, і був «дуже цінним педагогом»⁹⁵. Але нічого більше про його педагогічну діяльність нам не відомо, оскільки не маємо відповідних матеріалів (їх можна зібрати у Стокгольмі від родини співака та від його учнів)⁹⁶.

Живучи у Стокгольмі, Менцинський продовжував листуватися з рідними і знайомими в Галичині. Просив надсилати йому музичні та літературні новинки, нерідко сам приїжджав до Львова.

...Ніколи співак не скаржився на стан свого здоров'я, хоч воно з року в рік ставало все гіршим. Це вловлюємо з підтексту окремих його листів. 29 грудня 1931 року він писав Філаретові Колессі листа, в якому між іншим повідомляє, що через рік-півтора жениться його син Іван. І тут же додає: «Чи доживу я цього?»

Влітку 1933 року Менцинський, мабуть, востаннє був у рідному краї. Гостював і у Львові. Як завжди, відвідав родину Колессів. Зійшлися гості. Було багато теплих ширих розмов. Потім друзі попросили його заспівати кілька пісень. Не відмовився. Голос його «майже не змінився»⁹⁷.

У Менцинського все більше поболювало серце, все більше дався взнаки високий тиск крові — результат довголітнього форсування сил, перш за все у вагнерівських партіях. А думки не давали спокою, переносили на Україну. Невже далеко від неї так і залишиться навіки? Не висказавши їй до кінця своїх радощів і болів, не виспівавши їй своїх мрій і сподівань...

Якось артист сидів за столом у своєму кабінеті і щось думав, дивлячись крізь вікно на золоте листя дерев. Минали хвилини. Раптом,

ПРОГРАМА КОНЦЕРТУ

МОДЕСТА МЕНЦИНСЬКОГО

НАЦІОНАЛЬНОГО СПІВАКА.
1-го ПЕРСОНАЛЬНОГО ТЕНОРА ОПЕРИ В КЕЛНІ, н. Р.

- I.
1. Д. Січинський: «Дума про гетьмана Кічка» — українська народна пісня.
 2. М. Гавалішвілі-Д. Січинський: «Бабине пісн».
 3. В. Печенський-Я. Ярославський: «Гей, гаюй мені за-зуд».
 4. А. Пшемес-А. Грешанков: «Степо від я ушених».
 5. А. Ковалевський-А. Грешанков: «Сиріть».

- II.
1. A. S.-P. Mantel: «Wien als Flügel hänge».
 2. J. Sturm-M. Wolf: «Über Nacht».
 3. C. Finkelschtein-J. Hase: «Requiem».
 4. A. Golentzschew-Kutakov-Moskowsky: «Der Feldherr».

ПАРТА 10 ХВИЛІ

- III.
1. Rich. Wagner: «Liebestod» a. d. «Walküre».
 2. " " «Grabschilling» a. «Lohengrin».

- IV.
1. Т. Шевченко-М. Мусоргський: «Гомін».
 2. Т. Шевченко-М. Лисенко: «Очі горять».
 3. " " «Гомін».
 4. " " «Дума».

потерши високе чоло, він узяв ручку і почав писати. На папір лягали слова:

«До хвального виділу [Наукового] товариства ім. Шевченка у Львові.

На випадок моєї смерті записую цілу свою музичну бібліотеку, то значить усі ноти і всі бібліографічні і всі біографічні книжки — все, що відноситься до музики взагалі, бібліотеці Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, однак з тим застереженням, що моя найближча рідня, це є моя дружина Клері і обидва сини — Іван та Юрко — можуть собі вибрати такі ноти і книжки, які самі хочуть, але не більше як двадцять примірників, на пам'ять.

Прошу, щоб виділ Наукового товариства ім. Шевченка задержав цілий мій книгозбір музичний разом у шафах, а не розділював його на поодинокі відділи...»⁹⁸

Наближався день народження Модеста Менцинського — 29 квітня 1934 року. Славетному співакові сповнювалося 59 років. Мистецька громадськість Швеції хотіла почути голос свого улюбленця. Тоді дирекція стокгольмського радіо звернулася до артиста з проханням виступити з концертом.

— Що ви хотіли б почути? — спитав Менцинський.

— Щось з вашого улюбленого репертуару, дорогий маестро, — була відповідь.

Це запрошення окрило співака. Він склав програму концерту і дома, як завжди, разом з акомпаніатором прорепетирував кожний твір.

І ось наприкінці квітня виступ по радіо. Європа з благоговінням слухала одного з найбільших співаків світу. В ефір неслися чарівні мелодії класичної музики. А на закінчення концерту артист виконав кілька українських народних пісень, а також твір М. Лисенка на слова Т. Шевченка «Мені однаково»⁹⁹.

Це була його остання, лебедина пісня.

Кілька днів по концерті почував себе ніби добре. Загалом був веселий, бадьорий, життєрадісний. Тільки час від часу чомусь болісно стискалося серце. У зморшках чола ховалася туга і сум за чимсь нездо-бутим, нездійсненим. За чим? Знав, що зробив для людей багато доброго, прекрасного. Поруч була улюблена дружина, дорослі сини,

друзі — щирі шанувальники його таланту¹⁰⁰. А думками линув туди, де промайнуло його дитинство, на Підгір'я, під зелені Карпати, де в ту пору молочно-біло цвіли вишні і яблуні, де жайворонки в чистому блакитному небі співали хвалу хліборобові, де йшла боротьба за волю.

Настав день 29 квітня. Пошта принесла багато вітальних телеграм з театрів різних країн, від окремих артистів, учених, громадських діячів. Прийшли привітати і друзі. Радий їх увагою, Менцинський приємно хвилювався. А надвечір у нього стався серцевий приступ.

Хвороба надовго прикувала Менцинського до ліжка. Лише через півтора місяця стало легше. Дружина повідомляла Ф. Колессі, що здоров'я Модеста йде до кращого, лікарі запевняють, ніби все буде добре. Збираються їхати в санаторій. Клері Менцинська вітає і цілує всіх. Вона й далі повідомлятиме про стан здоров'я свого чоловіка¹⁰¹.

Шістдесяті річницю з дня народження Модест Омелянович зустрів у вузькій родинній колі. Тішився, що ставало йому легше. Снував плани на майбутнє.

Могила Модеста Менцинського в Стокгольмі

Літо не принесло істотних змін у здоров'ї артиста, а тумани дощової осені ще більше підірвали його. В кінці листопада — другий серцевий приступ. 11 грудня 1935 року о 20 годині 30 хвилин обірвався життєвий шлях великого співака, славного сина України. Шлях, встелений лаврами, трояндами і терном.

Стокгольмська громадськість проводжала артиста в останню путь ¹⁰².

Сотні вінків, прощальні промови, звуки траурної музики...

У пресі багатьох країн з'явилися некрологи з приводу смерті Модеста Менцинського. Газети писали про могутній талант співака, про те, що він вніс неоціненний вклад у світове оперне мистецтво. В його репертуарі було 50 опер ¹⁰³.

Ще з більшим боєм сприйняла звістку про смерть артиста Україна, що в особі Модеста Менцинського втратила великого митця, громадянина-патріота, який через усе своє життя проніс палку любов до неї.

Композитор В. Барвінський писав: «Перегорнулася знову сторінка в історії не тільки нашого, але й світового відтворчого мистецтва, сторінка, записана золотими літерами, найкращим змістом, записана особою тої мистецької величини, що творить історію... Втрата такої особи залишає глибоку рану в організмі нашого життя. Відійшов од нас митець, який працював не для особистої слави. Всі свої сили він віддавав на службу найчистішого мистецтва, а свою особисту славу приносив для добра і в користь доброму імені українського народу» ¹⁰⁴.

У наступному році родина Менцинського виконала заповіт співака — його бібліотеку відправила Науковому товариству ім. Шевченка у Львові. 150 книг (історія мистецтва, музики, монографії, мемуарна література, підручники з методики і техніки співу, розробки опер Вагнера, посібники «Опера і сцена», «Опера і правда», «Світ опери», праці про Шопена, Чайковського, Пуччіні), 1172 томи музичних творів. В списку — 49 клавирів 41 композитора української, російської та західноєвропейської оперної класики, збірки інструментальних і вокальних творів Бетховена, Верді, Пуччіні, Шумана, Чайковського, Мусоргського, Рахманінова, Рубінштейна, Гречанінова, Лисенка, Мюшкі, Сметани, Дворжака та інших композиторів. Було передано.

крім того, 11 зв'язок і 146 окремих українських пісень, а також 62 польські пісні ¹⁰⁵.

Серед українських творів у бібліотеці Менцинського були пісні С. Людкевича — «Там далеко на підгір'ї» і «Чи тямаш ще». На першій сторінці напис композитора: «Славі України... М. Менцинському на добрий спомин. 1921 р.» Це ще одне свідчення того, як сучасники оцінювали артистичну діяльність співака.

Модест Менцинський — наша національна гордість і слава світового оперного мистецтва.

* * *

Працюючи над цим нарисом, автор звернувся за допомогою і порадою до людей, які знали Модеста Менцинського, цікавилися колись чи цікавляться тепер його життям і діяльністю. Прагнучи відновити славу великому митцеві і патріотові на рідній землі, вони охоче погодилися це зробити. Станіслав Людкевич, Ярослав Ярославенко, Леонтій Куницький, Зіновій Попель, Клавдія Бобкевич, Ганна Когут, Максиміліан Магурський, Григорій Терлецький написали спогади про Модеста Омеляновича. Разом з іншими матеріалами і документами вони становлять чудову збірку, яка чекає свого видання.

Окремі матеріали, фотографії, листи, пластинки подали Ольга Глушкевич, Дарія Дацько, Ірина Дацько-Бобовська, Богдан Менцинський, Іван Менцинський, Марія Околіт, Станіслав Людкевич, Анатолій Кос-Анатольський, Микола Колесса, Роман Кокотайло, Степан Костюк, Іван Сондей.

Автор висловлює цим людям сердечну подяку.

ПРИМІТКИ

¹ В Українській Радянській Енциклопедії написано, що М. О. Менцинський народився 1876 р. Справді, така дата зустрічається в старих матеріалах, наприклад, в статті Р. Адамі «Модест Менцинський», надрукованій в 11-му номері журналу «Ілюстрована Україна» за 1913 р.; у некролозі, вміщеному в газеті «Громадський голос» (Львів) від 21 грудня 1935 р. В більшості матеріалів стоїть 1875 р. Зокрема, в «Родоводі» Антона Менцинського (рукопис зберігається в інженера Б. Менцинського — племінника М. Менцинського. Львів), у «Svensk Urplagsbok» («Шведська Загальна Енциклопедія», 1956, т. 19), в листі сина Івана Менцинського до автора (1965).

У метрикальній книзі села Новосілок Перемишльського повіту (Мостиський деканат), яка зберігається у воводському обласному архіві Перемишля (Польща), за 1876 р. прізвища М. Менцинського не записано.

Батько Модеста — Омелян Атанасійович Менцинський у кінці 1873 року переїхав до Новосільців (Новосілок) Перемишльського повіту. Про це того ж року писала газета «Слово» (27. XI). Прожив там до 1888 року. В УРЕ в статті про М. Менцинського зазначено, що село Новосілки тепер знаходиться на території Польщі. Але насправді воно лежить на території України — в Мостиському районі Львівської області, має назву Великі Новосілки.

² Антін Менцинський, стрий Модестового батька, проживав у селі Пельні на Лемківщині, залишив «Родовід» з 1877 р., в якому згадує про посвоячення родин Криницьких, Мохнацьких, Менцинських, Чернявських і Гладішевських. Доводить, що прізвище Менцинський походить від назви села Мацина-Велика. Дід Антона, Вацинь, писався Мациньський. Пізніше польські урядовці в адміністративних документах почали називати це село Менціною, а Мациньських — Менцинськими.

Оскільки Модест писав своє прізвище Менцинський і Менцинський, то ми вирішили взяти друге написання, яке відповідає правилам українського правопису.

³ Хідновичі (колись Ходновичі Перемишльського повіту) — село Мостиського району Львівської області. Тут з 1888 р. проживали і в 1905 р. померли батьки Модеста Менцинського. Поховані на місцевому цвинтарі.

⁴ В 1896 р. М. Менцинський закінчив Самбірську державну гімназію. (Філіал Львівського облдержархіву в Самборі. Матеріали Самбірської гімназії за 1895—1896 навчальний рік).

- ⁵ Т. Шевченко. Перебендя.
⁶ Куницький Л. Спогади. (Рукопис в автора нарису).
⁷ Adam Robert. Modest Menzinsky. В ж.: «Bühne und Welt» (Німеччина), січень 1913 р.
 Цей документ далі називатиметься скорочено — Адамі Р.
⁸ Йоанна Копилянська була сестрою матері композитора А. Кос-Анатольського.
⁹ Людкевич С. Модест Менцинський як оперний співак. «Шляхи», Львів, 1918, с. 133.
¹⁰ Адамі Р.
¹¹ «Діло», 5 січня 1901 р.
¹² Адамі Р.
¹³ «Гоплана» — опера польського композитора В. Желенського, вперше поставлена у Львові в 1897 р.
¹⁴ «Діло», 7 вересня 1900 р. (Тут і далі дати подаються за новим стилем).
¹⁵ «Діло», 16 жовтня 1900 р.
¹⁶ «Діло», 9 жовтня 1900 р.
¹⁷ «Діло», 1 липня 1901 р.
¹⁸ Вся тогочасна преса подає саме цю дату, а не 1900 р., як написано в УРЕ.
¹⁹ «Діло», 16 жовтня 1901 р.
²⁰ «General Anzeiger» (Кельн), 19 жовтня 1901 р.
²¹ «Діло», 16 жовтня 1901 р.
²² Поштова листівка з Франкфурта-на-Майні до Модестового батька в Хідно-вичах. Зберігається у Дарії Дацько. Львів.
²³ Поштові листівки С. Крушельницької до М. Менцинського від 7 лютого 1900 р. і 1 лютого 1901 р. Зберігаються там же.
²⁴ «Wiesbadener Tagblatt», 19 березня 1901 р.
²⁵ «Frankfurter Journal», 2 квітня 1902 р.
²⁶ «Діло», 19 червня 1902 р.
²⁷ «Діло», 1 березня 1902 р.
²⁸ Людкевич С. Менцинський і українська пісня. 36. «Терем», Львів—Київ, 1919.
²⁹ «Діло», 9 липня 1902 р.
³⁰ В «Ділі» від 16 серпня 1902 р. є згадка, що Менцинський виступав там протягом трьох років.
³¹ «Kurier Lwowski», 11 липня 1902 р.
³² «Діло», 5 січня 1903 р.
³³ Franciszek Pajaszowski. Teatr Lwowski pod dyrekcja Tadeusza Pawlikowskiego. Краків, 1961, с. 260 і 279.
³⁴ «Діло», 9 травня 1903 р.
³⁵ «Діло», 15 січня 1908 р.
³⁶ Там же.
³⁷ Там же.

- ³⁸ «Wiener Leben» від 13 березня 1913 р. згадує про «повторні виступи» М. Менцинського в Лондоні. Коли вдруге він співав там, не вдалося вияснити.
³⁹ Лист М. Лисенка до І. Франка від 14 жовтня 1904 р. В книзі: М. В. Лисенко. Листи. Київ, 1964.
⁴⁰ «Діло», 5 грудня 1905 р.
⁴¹ Там же.
⁴² «Діло», 14 грудня 1908 р.
⁴³ «Діло», 21 грудня 1908 р.
⁴⁴ «Діло», 8 лютого 1909 р.
⁴⁵ «Przegląd», 12 грудня 1908 р.
⁴⁶ «Діло», 18 січня 1909 р.
⁴⁷ «Kurier Lwowski», 8 січня 1909 р.
⁴⁸ «Gazeta Polska», 9 лютого 1909 р.
⁴⁹ «Діло», 18 лютого 1909 р.
⁵⁰ Зберігалося чимало пластинок зі співом М. Менцинського. Одні зроблені в 1900-х рр., другі — в 1910-х, коли ще техніка запису була недосконалою, тому, звичайно, повної уяви про голос співака не дають. Все ж деякі з них мають велику цінність для характеристики виконавської майстерності артиста.
 Серед пластинок, що знаходяться в приватних осіб у Львові, є записи арій з опер «Дочка кардинала», «Марта», пісень М. Лисенка «Ой Дніпре мій, Дніпре», «Минають дні, минають ночі», «Гетьмани, гетьмани», «Дума» («За думою дума»), «Мені однаково», «Якби мені, мамо, намисто», «Ой не світи місяченьку», творів Д. Січинського «Як почувеш вночі», «Із сліз моїх», С. Людкевича «Черемоше, брате мій». Є також пластинка «Українські пісні народні» («Ой не гаразд, запорожці», «Ой ходив чумак сім літ до Дону», «Чи ти, милий, білобривий», «Чом не ходиш ти до мене»).
 В сина М. Менцинського — Івана в Стокгольмі зберігаються також записи співака вагнерівських арій.
⁵¹ «Kurier Lwowski», 28 січня 1909 р.
⁵² «Діло», 13 лютого 1909 р.
⁵³ H. Cudnowski. Niedeskrecje teatralne. Вроцлав, 1960, с. 194.
⁵⁴ «Діло», 7 травня 1909 р.
⁵⁵ «Діло», 26 травня 1909 р.
⁵⁶ Львівська філармонія містилася в будинку, де тепер український драматичний театр ім. М. Заньковецької.
⁵⁷ «Діло», 28 травня 1909 р.
⁵⁸ «Діло», 10 червня 1909 р.
⁵⁹ Там же.
⁶⁰ Там же.
⁶¹ «Діло», 21 червня 1909 р.
⁶² Там же.
⁶³ Там же.
⁶⁴ «Kölnische Zeitung», 5 вересня 1910 р.

- ⁶⁵ Адамі Р.
⁶⁶ Там же.
⁶⁷ «Діло», 14 лютого 1911 р.
⁶⁸ Там же.
⁶⁹ «Діло», 18 травня 1912 р.
⁷⁰ «Illustriertes Wiener Extrablatt», 4 березня 1914 р.
⁷¹ Там же.
⁷² «Wiener Leber», 13 березня 1914 р.
⁷³ «Kölnische Volkszeitung», 24 березня 1919 р.
⁷⁴ Solmans Musiklexikon (Шведський музичний лексикон).
«Kölnische Tagblatt», 12 червня 1924 р.
«Berliner Börser Courier», 30 березня 1924 р.
«Kölnische Volkszeitung», 13 червня 1924 р.
«Kölnische Volkswacht», 23 вересня 1921 р.
«Kölnische Rundschau», 5 квітня 1953 р.
⁷⁵ Куницький Л. Спогади.
⁷⁶ Зберігається у сестринці М. Менцинського І. Дацько-Бобовської в м. Скавіні Краківського повіту (ПНР).
⁷⁷ «Діло», 15 грудня 1903 р.
⁷⁸ «Діло», 13 березня 1911 р.
⁷⁹ «Діло», 31 жовтня 1911 р.
⁸⁰ «Діло», 1 червня 1912 р.
⁸¹ «Діло», 17 липня 1912 р.
⁸² «Діло», 10 червня 1912 р.
⁸³ Модестови Менцинському. Спогади. Вецляр, 1916.
⁸⁴ Там же.
⁸⁵ Там же.
⁸⁶ Там же.
⁸⁷ Там же.
⁸⁸ Модест Менцинський. «Нове мистецтво», Харків, 1925, № 4. Там же.
⁸⁹ «Tribuna», 10 квітня 1925 р. (Прага).
⁹⁰ Modest Menzinsky — ein Sänger und Künstler ohnegleichen (Менцинський — незрівнянний співак і митець). «Kölnische Rundschau», 5 квітня (4 травня?) 1953.
⁹¹ Unvergessener Glanz (Незабутній блиск) — «Ekspres», 6 квітня 1964 р. (Кельн).
⁹² Там же.
⁹³ Лист Р. Гревера до М. Менцинського, в якому він пише також про те велике враження, яке справив на нього співак своїм мистецтвом. Лист цей з деякими скороченнями опублікувала газета «Новий час» 12 квітня 1936 р.
⁹⁴ «Kölnische Rundschau», 5 квітня (4 травня?) 1953 р.
⁹⁵ Svensk Upplaksbok, 1956, с. 882.
⁹⁶ у сина М. Менцинського — Івана зберігаються два великі альбоми з вирізками рецензій на виступи Модеста Омеляновича, а також щоденник, фотографії та багато інших матеріалів і документів про життя і діяльність артиста.

- ⁹⁷ Лист С. Колесси до І. Сондея від 6 липня 1933 р. Зберігається в І. Сондея. Львів.
⁹⁸ Копія листа-заповіту від 9 вересня 1933 р. Зберігається в І. Сондея.
⁹⁹ Лист Івана Менцинського до автора цього нариса від 15 березня 1962 р.
¹⁰⁰ Модест Менцинський одружився в 1905 р. в Стокгольмі зі шведкою Клері Дегн. Ця музикальна жінка була щирим помічником свого чоловіка. Вона завжди відвідувала спектаклі, в яких виступав Модест Омелянович, пізніше давала оцінку його співу і грі. Відомий скульптор М. Паращук вирізьбив у мармурі портрет Клері Менцинської. Проживав в Стокгольмі.
¹⁰¹ Лист Клері Менцинської до Ф. Колесси від 20 грудня 1931 р. Зберігається в І. Сондея.
¹⁰² М. Менцинський похований на католицькому кладовищі в Стокгольмі.
¹⁰³ «Nay Dagen», квітень 1935 р.
¹⁰⁴ Барвінський В. Модест Менцинський. «Назустріч», 1 січня 1936 р.
¹⁰⁵ У Львівській державній науковій бібліотеці Міністерства культури (відділ мистецтва) знаходиться список всієї переданої із Стокгольма літератури. Надрукований на 26 аркушах паперу 22 × 35 см. Неінвентаризований.

792.4(C2)
Д38

1-2-4
БЗ-9-31-М89

Деркач Иван Степанович. МОДЕСТ МЕНЦИНСКИЙ —
ГЕРОИЧЕСКИЙ ТЕНОР. Очерк. (На украинском языке).

Редактор М. Дорошенко. Художник М. Курилич.
Художній редактор І. Плєсканко. Технічний редактор С. Недовіз.
Коректор Л. Кузьменко.

Здано до набору 25/XII—1968 р. Підписано до друку 4/III—1969 р.
Формат 70×90¹/₁₆. Папер. арк. 2,625.

Друк. арк. фіз. 5,25. Друк. арк. прив. 6,14.

Авт. арк. 2,3. Видавн. арк. 4,04.

БГ 07087. Зам. 1542. Тираж 30.000.

Папір офсетний № 1.

Ціна 31 коп.

Видавництво «Каменярь». Львів, Підвальна, 3.
Друкоофсетна фабрика «Атлас»
Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР.
Львів, Зелена, 20.